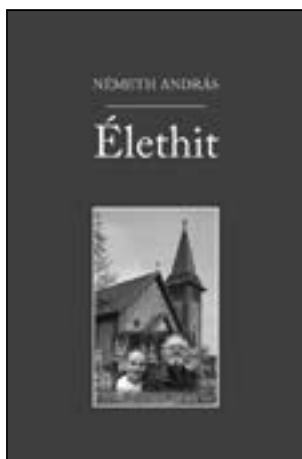

Aki szóval teremt

Németh András, *Élethit*,
Cédrus Művészeti Alapít-
vány, Budapest, 2019

Incipitur. Nem minden különleges kötet cím jelöl különleges szövegeket. Németh András kötet címe azonban nemcsak magyarzza, de meg is emeli ezt a súlyos gondolatokat hordozó könyvet. Mert a cím – *Élethit* – első szinten bizonyosan azt jelenti, hogy szerzője hisz az életben. De a kötet mélyére nézve és a verseket elolvasva rá kell jönnünk: itt többről van szó. A kötet ugyanis ezzel a mondattal zárul: „győzhet az élet.” A költő *élettől* jut el *életig*, és ami a kettő között történik, az egy fájdalmas és megszenvedett krédó. Ez a közönséges szó, kibontva a versek oksági láncolatát, nagyon mélyről nagyon magasra emelkedik. Az élet szó foglalja keretbe a kötet emelkedő ívét, ez a keret zárja magába a fájdalmas, de mindig fegyelmezetten fogalmazott verseket. (Ezt a keretes szerkezetet használja több versében is, jelezve, hogy mivé válik egy gondolat kiinduló magja egy gondolkodási folyamat végére. Erre még visszatérek.)

Az öngyötrő tépelődés során megérti, meg kell értenie, hogy teremtenie kell egy élhető világot a kapott helyett, hogy élhessen. Milyen életet kell teremtenie, amiben hinni lehet? Már az első ciklusban (*Vagyongyarapodásról*) bemutatja, mit utasít el: míg a házfalakon csorgó arany napsugár a költő legnagyobb kincse (gyümölcsöt érlel, befőtt készül a közreműködésével), addig a közembernek az arany színéről nem a nap jut az eszébe, hanem a világot romlásba sodró aranypézn. A bárki, a *Jedermann* az elmegyógyintézetként szolgáló középületben él, és ott próbál létráról a napsugárból aranyat gyűjteni. (9, az arab számok a kötet oldalszámait jelzik). Vannak „túlöltözött lelkek”, akik nagykabátban is dideregnek, míg a költő „csillaglázás égő testét” a nap melege védi (10). Az anyagi biztonság kellékei közönséges női változatban csupa értéktelen holmi: bross, rúzs, pipere, amivel felfegyverkezve elérhetik céljukat, a „mindigvastag palikat”, az eskető papot, a hajlott kort (12). A közember szeretné sárban tartani a koldust, hogy az ő adakozó kedve kitűnjék, ami által ő maga is kitűnik (13). A szereposztó dívánnyal rendelkező, magát felsőbbrendűnek érző férfi megvallja felsőbbrendűségének okát: „Ja, a szerepeket korábban kiosztom. Igaz, így még fakszni lehet” – azaz akaratát erőszakosan kell érvényesítenie, de „a komikák utolsó szavai szentbeszédként hatnak rám” (13). A költő egy numizmatikai mustrán figyel, hogyan „keresnek a kőgazdagok”: vásárolnak napi szükségletekhez nem használható tárgyakat, érmekacatokat, tarokk kártyát, – ők a „Tudatlan szemű lelki vakok” (14). A hitet prédikáló papok „kamatsovány koponyák aranyfityingjein keresnek fogást”, övék az üzlet és az asszonyok (15). A felismerés, „hogyan elmarad az ember mellől a nap? Ősz lett a felvörösítő nyár” (23), arra a belátásra bírja, hogy a teremtést a nappal kell kezdeni. Ez számára

természetes: világa fölött – akár a mítoszokban, vagy a valóságban – a hatalmas, fénylő nap uralkodik, ragyogásával sarjasztva életet a földön.

Teremtés: a Nap. Az elutasított emberi világban éri a költőt a hajnal: elsőként figyelheti meg az élet ébredését, az aszalódó fű éledését. Őserőt érez benne, ami vallomásra készíti: „Szép. Emberszámba veszem.” (19). Az első dicséret (szép) és az első méltatás – valami ilyen közegben szeretne élni, ilyen világot kell teremtenie. Édenében Ádámként szólítja fel Évát új egyesülésre: „Most, most ajándékozz meg / mosolygó öleddel, az első érett gyümölcs erénye / úgyse tesz büntelenné, csak a halál. Nézz rám” (23). Németh világa Nap-centrikus, még az elemek is a Nap felé törekszenek: a szél, „hogyan csak / pillanatokra, de mégis / felkínálhassa önmagát / egy hazug metaforaként / a napnak” (30). A nap fogyatkozásával a költő árnyéka nő, s a szél erejével szeretne fény közelébe kerülni (90), majd amikor már bukó nappá válik, a sötétben, a bensőséges homályban, gyengülő sugarakkal, tapogatnia kell a fényképek – a múlt – után. Jelzője, a „szemszűz” által válik emberivé: a költő így ad neki antropomorf tulajdonságot (99). Sorsdöntővé is teszi: „vetetlen ágyunk nap erejére bízunk” (113). Majd amikor már nemcsak a gyermek teremtését ígérő ágyban várják a Nap döntését: teremtsenek-e embert vagy sem, majd amikor már csak az ő teste vágyakozik a fényre, hogy betegségét gyógyítsa, a természetet új tavaszi ébredésre bűvölő Nap melegét városi idegenként élvezzi. („Rámfér a sugarait / rég pazarló ég könyöradomány / számba vett, gyógyítani akaró lángja” (126).

Teremtés: a világ. Világteremtése apránként zajlik, amiként igyekezete egyre inkább fokozódik, hogy visszatérhessen az életbe. Kis képekben, haikukban ábrázolja ezt a kiszámíthatatlan kimenetelű igyekezetet:

Tolvaj körmű kéz
kapar jégvirágos rést
kintrekedt napnak.

*

Gyerek tavasztól
kér zöld lombot kopárnak
rajzolt fájára.

*

Még el sem készült
fészek várja madarak
tojásláz testét. (kiem. Sz.E., 32)

A teremtés azonnal emberi léptékűvé válik, mihelyt ember készítette, de még teljesen üres helyen zajlik. „Nincs a helyén minden. A biztos pont / a telefonfülkém. Abban kelek, / korábban a végítéletnél.” Amit teremt, az meglepetésszerűen hasonlít az eredeti teremtés édenére: „Amíg betöltené / az élettelen várost bárhová / letelepedő, gödölyém felé / forduló párdúc, a szalmára / rászokó medvém” (45). Ez az ószövetségi Éden és az antikvitás mitikus aranykorának állapota, a békés együttélés és együtt letelepedés kora, amit József Attila így idéz: „s szívében néha elidőz / a tigris és a szelíd őz.” (Csak az olvassa versemet) A teremtésnek ez az első fázisa Némethnél is a természetben zajlik, állatok, bogarak, növények között (*Hangyakirálymese* birodalmáról, alattvalókról... 47), persze ezek az animális lények antropomorf jellemekkel rendelkeznek. „Szép

országukban / fűmezsgyét snájdig/ strázsák őriznek, / és kérik, várják, / míg jó tücsöknek / nem lesz váratlan / jéggyantás tél.” (97) Tüstént megjelennek a valódi emberek is, akik elől a természetbe nyíló ablakhoz menekül. „Ha öregszem, kinyitom az ablakot, / négy múltó évszak fája jut nekem. Szép. / Talán a teremtés valahogy több, mint / egyetlen megtestesült istenképmás.” (51) Aki a természetben megtalálja a teljességet és a tökéletességet, az jogosan érzi, hogy a panteista vallás meggyőzőbb, mint az egyistenhit. A panteisztikus hit eloszlatja kételyeit a természetről és az édenkertről: „mígnem egy élősködőféle meggyőz minket álláspontjáról / édenkertet illetően”, azaz hogy ha „erősen ragaszkodunk / részeg szárnyakon tétován tovaimbolygó szépséghez”, és belátjuk, hogy ha a hernyónak szüksége van „valamilyen / védőfalra, ami mögött / józan parazitatestben / lelkileg felkészülhetne / pár napos pillangólétre”, az jó esetben nekünk is juthatna az „angyal suhogó pallosa helyett”. Íme, a homo sapiens, az Éden legmagasabb rendű lakója, életére útmutatást egy hernyótól tanul. Most én mondom: Szép. De az aranykor mindenképpen véget ér, ha az ember embert készül teremteni –azaz nemzeni. S ha megértette, hogy bűnével a halált hívta ki, kiszakad belőle a kérdés – amit rögtön meg is válaszol: „Mire jó / élni kígyót akaró édenkertünk után? / Önmagunkért. Bálvány nélkül.” (125)

Teremtés: az idő. Ha önmagunkat célként jelöljük meg, az eddigieknél nagyobb figyelmet kell neki szentelnünk. Németh annyira benne él a természetben, hogy az idő haladását is a fű növéseivel méri. Hajnal óta figyelni élőlény társát:

Pirkad. Nem késlettetem az időt.
Úgy, ahogy mindig, tegnap, tegnapelőtt,
a kerítés széléhez odanőtt
aszalódó fű nekem ad előbb
életjelt magáról. (19)

Mintha a fű, ez a legjelentéktelenebb növény volna igazi társa, nem a pompás virágok, vagy a hatalmas lombú fa, talán, mert léte és lényé mérhető, kap többször testközeli képet:

Szinte érzem, ahogy nő
alattam a fű. Hanyatt
fekszem, lombárnyékban,
ruháim védelmében
a talaj felkínálta
ingerekre koncentrálni
minden porcikám. Nekem,
most, nem áll meg az idő. (25)

Az évszakokat az emberi léthelyzetek változása jelenti számára. Tavasz: esküvő. Elillanó nyár: „Minden ember magára marad más életével.” (A szentenciaszerű megállapítást a nazális alliterációk teszik még nyomatékosabbá.) Ősz: két magányos pad pókhálófonallal behálózva. Tél: már a föld alatt, isten keresésére várva (62). Egyetlen képben: „Ha öregszem, kinyitom az ablakot, / négy múltó évszak fája jut nekem. Szép. / Talán a teremtés valahogy több, mint / egyetlen megtestesülő istenképmás.” (51)

Ismét az elismerő „szép” jelző, ismét a természetnek ajándékozva.

Teremtés: magány. Az ablakból magányosan kitekintő férfi a magány inkarnációja. A világból kiesettség érzése mindvégig kíséri a költőt világteremtő útján: a teremtett világ él, lélegzik, kiszöldül, rozsdabarnává válik, az idő halad, és hiába erősítgeti magát azzal, hogy neki „most”, „akkor” megállt az idő, pontosan felismeri a jeleket, amik a múlásra emlékeztetik. „Továbbsiklik, / mint a vízen egy / levélcsónak.../ a nap újra mért mutatná, // mennyi fény kell, mikor úgyse, ha magam se / ismerem fel.” (31) Életünk legszebb, legtermékenyebb évszakát, a nyarat így éli meg: „Minden ember magára marad más életével.” (62) De a sajátjával is. Ezért a megdöbben kérdés: „A lét magány?” A kötet vége felé egy gyötrelmesebb megfogalmazásban: „Senki sincs velem, / tiszta istenév / hagyta űr leszek, / csend az éjszakák / szent fülében is” (83). Más halála, temetése is nagyon felzaklatja: „láttam sírni egy / papot, kezében a súlytalanul / megfoghatatlan / Isten testével.../ De aztán csend, semmi. / Ki él ma velem?” (87) És mivel vigasztalja magát? Egy kicsi, korábban szépnek mondott, valójában rút lény példájával: „Árva csak a pillangó meséje, / a báb maradna.” (98) Mintha sírva kérdezné: „A földé marad a fiam simogató keze?”

Teremtés: a múlt. A társait, világát nélkülöző magányos első kísérletként a múltat is el akarja veszíteni. Ő szeretne mindent betöltő emlékké válni. „Próbálg meg a múlt nélkül a belső / hang gyermeke, szent lenni, füledben / tisztult ige, csend várja a lábad / megszülte neszek százait” – indítja a *Visszatarthatatlan zarándok* címzett verset. Ám a versben hirtelen fordulat következik be: az általa megtett út őrizni fogja lépteit, árnyékát, keresztként hordozza jelzéseit. A fordulat sora: „új nyomhoz keres embert a helyetted moccanni, elindulni tudó út, / hogy felvegye árnyékod...” (96). Némethnek ez a képe a legnagyobbakéval rokon. Rilke így ír az *Orpheusz, Eurüdiké, Hermészben*: „Ráगतlan nyelte lépteit az út, nagy falatokban.” A hagyományos kép megfordul: nem az isten siet, hanem az út nyeli lépteit. Weöres Sándor *Medeiájában*, a *Vándordalban* a vándor igyekezetét az intenzitást kifejező többes szám jeleníti meg: „ezernyi talpamon eléje ballagok”. Németh Andrást, aki mindent ki akar ölni magából, hogy „tisztult ige, csend” maradjon utána, az út mozditja továbbhaladásra, ne merevedjen meg, ne váljon mozgás- és fejlődésképtelenné. S hogy miért? Hogy újra fellelhesse, újra magába hasonlíthassa az emberiségnek mindazon értékeit, amelyek őt elvarázsolták, foglyul ejtették, és olyan emberré változtatták, amilyen lett: nagy tudású, bátor, őszinte, a szépség és az igazság rajongója. Tartsa meg mindazt, amilyen volt. Az emlékezet elvesztése és a halálfélelem szülte vers kulcsszakaszát idézem:

Élhetek én
a múltban,
és megőrzök-e
mindent,
amit valaha
tudtam? (67)

A szakasz egy másik Weöres-vers, *Az égsapkájú ember* egy sorával rokon: „Vándorol tájakat temetve...”, ahol a táj nem egyszerűen a természet része, hanem a nagy kultúrák hordozója is, amelyeket a vándorlás – azaz az életút – során megismert, amelyek személyiségét alakították. A név szerint felidézett

emlékek: az antik momentumok mint metaforák: Narcisszus, Ikarosz, Hitetlen Tamás, Areopagita Dénes, művészként Michelangelo, kortárs példaképként Gandhi, helységek: Setúbal, Piemont, Durhan, s hogy megerősítsen bennünket, hogy magyarsága is értékeken alapszik, említései: Szent, büszke Vazul, és egy hely: a Margitsziget.

De Németh András tudja, hogy nem lehet nyom nélkül megsemmisülni transzcendentális, üres helyeken. Tudja, hogy még tartozik valamivel. Ez az ő krédója és testámentuma is egyben:

Tudás
a lét alapja. Áss
mélységekig. Van ok
rá. Értsd meg azt, mi volt
a haláltáborok
pribékuralma. Sokk
érhet, de tudd, mi volt.

Átadni majd nekünk
kötelesség, mi várt
miránk. Legyünk kitért
emlékkapuk. Legyünk.

Vedd társadul, haszid,
a teremtést, a sírt.

A múltat hordozva legyen társunk a teremtés és a sír. Az Éden és a kiűzés, a halál. Ezt üzeni Németh András. És miután testámentumot tett, méltán mondhatja: „győzhet az élet.”

Az élet szó, amely keretbe foglalja ezt a kötetet.

(Excursus keretre. Amiként a kötetegész esetében, úgy az egyes verseknél is gyakran használ keretet Németh; ez a verskezdő sor vagy sorok megismétlése a vers végén. Nem rímhelyzet ez, hanem egyfajta verstani ínyencség: azt bizonyítja, hogy a versek kiindulópontjától tépelődés, gondolkodás során visszajuthatunk ugyanoda, ahonnan elindultunk. Azt jelezné ezzel, hogy fölösleges tépelődni, mert úgyis a kiinduláshoz érkezünk? Egyáltalán nem. Éppen-hogy, ha a vers kérdéssel kezdődik, és ugyanolyan tartalmú kijelentő mondattal zárul, azt jelenti, hogy a feltett kérdést gondolkodással meg tudjuk, meg lehet válaszolni. Fordított esetben: ha kijelentéssel indul a vers, és ugyanazon szavak után a vers végén kérdőjel áll, annak jelentése: biztos vagyok én ebben? Meggyőznek engem ezek az érvek? A keret legtöbbször 1 soros, néha 2, de léteznek 3 soros keretek is: Kiadással nem járó gyűjtőszenvedély 11. old.; Ámen 73. old. Egész strófás keret: Lelkésznő perspektíva... 89.old. A többi: Pótolhatatlanként 14. old.; Sursum corda 35; Rákopciós amputálásról 36.; Kibontakozva férjkarodból az onkológián 37. Néha az ismétlődő sorok fordított sorrendben térnek vissza, ekkor erősen kétségbe vonják a kiinduló állítást.)

Ad finem perventum est